

ВЕЛИКИ ПРАСАК- СТО ГОДИНА ОД АТЕНТАТА У САРАЈЕВУ

Издавач:

Центар за културу Пожаревац

За издавача:

Драги Ивић

Рецензент:

Синиша Мишић

Уређивачки одбор:

Синиша Мишић, Владета Петровић, Борис Стојковски,
Дејан Јечменица, Гордан Бојковић, Момчило Исић,
Небојша Ђокић (секретар)

Лектура и коректура:

Тања Мрђа

Дизајн корица и припрема за штампу:

Бојан Николић

Адреса издавача:

Центар за културу Пожаревац
Јована Шербановића 1, 12000 Пожаревац

Тираж:

300 примерака

Штампа:

„Ситограф РМ“ Пожаревац

Одржавање научног скупа „Велики прасак- сто година
од агентата у Сарајеву“ и штампање овог зборника
омогућио је Центар за културу Пожаревац

ВЕЛИКИ ПРАСАК

СТО ГОДИНА АТЕНТАТА У САРАЈЕВУ

ЗБОРНИК РАДОВА

са научног скупа одржаног 28. јуна 2014. у Центру за културу у
Пожаревцу

Уредник за средњи век
Владета Петровић

Уредник за нови век
Момчило Исић

Пожаревац
2015.

Садржај:

СРЕДЊИ ВЕК	7
Ирена Цвијановић: Норманска Сицилија у делима Идрисија и Ибн Ђубајира, арапских путописаца из XII века.....	9
Др Владета Петровић: Иноплементи и иноверни у Даниловом зборнику.....	29
Др Катарина Митровић: Млетачка република и Зетска митрополија у XV веку.....	37
Др Дејан Јечменица: О СРПСКО-НЕМАЧКИМ ВЕЗАМА У СРЕДЊЕМ ВЕКУ...	55
Др Борис Стојковски: Средњовековни Срем као раскрсница цивилизација- парадигма XII века.....	69
Марко Алексић: Наоружање и војна опрема тешке коњице у време Стефана Душана.....	79
Др Гордан Бојковић: ЈЕДАН РАНИ ПОМЕН ХУСАРА.....	91
Дејан Булић: Неки примери средњовековне импортоване керамике са запада.....	99
НОВИ ВЕК	109
мр Небојша Ђокић, Оливера Думић: В МАХИМАЛ FALL РАТНИ ПЛАНОВИ И СТРАТЕГИЈСКИ РАЗВОЈ АУСТРОУГАРСКЕ ВОЈСКЕ У ЛЕТО 1914. ГОДИНЕ.....	111

Предраг Јашовић, Ђорђе Петковић: ВЕЛИКА МОРАВА КАО АДМИНИСТРАТИВНА ГРАНИЦА У ОКУПИРАНОЈ КРАЉЕВИНИ СРБИЈИ (1916 – 1918), ПРИЛОГ С КАПИЈЕ ПОМОРАВЉА.....	131
Миломир Стевић, Николина Бабић: СРПСКИ МИТРАЉЕЗИ МАКСИМ 7 ММ М.09.....	151
Мр Небојша Ђокић: НАБАВКЕ НАОРУЖАЊА ЗА ПОТРЕБЕ СРПСКЕ ВОЈСКЕ ОД ЈУЛА 1914. ДО НОВЕМБРА 1915. ГОДИНЕ...	165
Игор Ракић: Генерал Војин Максимовић и његова „Критика у ратној историјској науци“	193
Нинослав Станојловић: Генерал Вукоман Арачић (1850–1915), цртице за биографију.....	201
Ирена Цвијановић: Француска, нова домовина Срба у годинама избеглиштва од 1916-1918. године.....	209
мр Есад Попара: КУЛТУРНИ РАДНИЦИ ИЗ КРУШЕВАЧКОГ КРАЈА И У РАТУ И У МИРУ.....	217
Mathieu Jestin: LE SECRET DANS LA “ QUESTION D'ORIENT ” À LA FIN DU XIXE SIÈCLE, VU PAR SAINTE MARIE, CONSUL DE FRANCE EN MACÉDOINE.....	233
Dr Peter Overlack: 'WORLD POLICY', COLONIALISM AND THE NAVY IN WILHELMINE GERMANY.....	241
Др Момчило Исић: ЈУГОСЛОВЕНСКА ДЕЛАТНОСТ МИЛОША МОСКОВЉЕВИЋА У РУСИЈИ 1917/18.....	273

Гордана П. Каровић: СТРАДАЊЕ БРОДОВА СРПСКОГ БРОДАРСКОГ ДРУШТВА НА ПОЧЕТКУ ВЕЛИКОГ РАТА.....	293
проф др Радован Радовановић, Вања М. Узелац: ЛИЧНО ВАТРЕНО НАОРУЖАЊЕ ОФИЦИРА СРПСКЕ И АУСТРОУГАРСКЕ ВОЈСКЕ.....	303
Добрило Аранитовић: ЗЛОЧИНИ АУСТРО-УГАРСКОГ ОКУПАТОРА У МАЧВИ АВГУСТА 1914. ПРЕМА ЗАПИСИМА УЧИТЕЉА МИЛАНА М. ДАЧИЋА.....	319
Прилог: ЖРТВЕ ЗА СЛОБОДУ Прњавор – Мачва.....	326
Доц. др Дејан Р. Дашић: МОРАЛ СРПСКЕ ВОЈСКЕ У ВЕЛИКОМ РАТУ.....	333
Младен М. Вељковић: СПОМЕНИЦИ ПАЛИМ РАТНИЦИМА У РАТОВИМА 1912-1918. ГОДИНЕ У РИБАРСКОЈ РЕЦИ.....	345

СРЕДЊИ ВЕК

Др Владета Петровић
Научни сарадник
Историјски институт, Београд

Иноплементи и иноверни у Даниловом зборнику*

Апстракт: У раду се разматра на који начин је дефинисана српска етничка посебност и однос према другоме у Даниловом зборнику, хагиографском зборнику који је кодификовао књижевну базу националних култова.

Кључне речи: средњовековна Србија, династија Немањића, архиепископ Данило Други, иноплементи, иноверни.

Данас када обележавамо стогодишњицу избијања Великог рата, историјска наука се налази пред низом нових изазова. Неки од ових изазова, не само да су производ развоја својственог свакој научној дисциплини, већ су и последица нових помака и открића на другим научним пољима, као и транспоновања савремених дискурса у ближу или даљу прошлост.

Слика далеке прошлости Евроазије, која се помаља ослоњена на историји удаљено поље генетских истраживања, доводи у питање саме темеље историјског права народа на одређену територију, тако актуелног у претходна два века. Паралелно са овим изазовом, а као и извештан му пандан, у жижу интересовања научника различитих друштвених дисциплина доспева појам идентитета, његовог формирања и вишеслојности. У њему се неизбежно огледају и савремени конфликти унутар појединих социјалних ентитета, као и између хоризонтално и вертикално удаљених друштвених група.

Посебно интересантно питање, за нас који се бавимо медијевистиком, представља питање формирања етничких идентитета. Њиме се у последњим деценијама прошлог века бавио низ научника тражећи одговор на питање у којој мери је био формиран и када осећај припадности великим етничким групама чије су државе поникле на територији Западног римског царства. Доводећи у питање постулате од којих је дуго времена полазила историјска наука, а који су се у значајној мери темељили на делима позноантичких писаца, савремени истраживачи откривају једну нову слику позноантичке и раносредњовековне Европе у којој су прве државе „варварских“ народа полиетничке творевине

* Рад настао као резултат истраживања на пројекту Министарства просвете и науке *Етногенеза Срба у средњем веку: Упоредна анализа историјско-културног наслеђа, генетичког материјала и предмета материјалне културе са аспекта аналитичке хемије* евиденциони бр. 47025.

засноване на већ постојећим темељима римске административне организације, и у којима ће се јединствени етнички идентитет створити тек под окриљем заједничког имена државе.¹

Са релативизацијом компактности и самосвесности етничких група у претходним епохама, започиње проучавање етничког идентитета и на простору средњовековне српске државе и то са радовима академика Милоша Благојевића *О националном идентитету Срба у средњем веку* и академика Симе Тирковића *Удео средњег века у формирању етничке карте Балкана*.² Тема идентитета је и даље актуелна, често под утицајем политичког дискурса, а њоме се бави све већи број радова из области различитих друштвених и хуманистичких наука.³

Истраживања етничког идентитета на простору раносредњовековне Србије, за разлику од проучавања етничких заједница у западној Европи, у великој мери је отежано због недостатка довољног броја писаних извора из најранијег периода. Ово се посебно односи на период досељавања

¹ Током последње три деценије изашло је више монографија и зборника које се баве питањем идентитета у средњем веку: *Concepts of National Identity in the Middle Ages*, S. Forde, L. Johnson, and A. V. Murray (eds), Leeds 1995; Alfred P. Smyth, *Medieval Europeans: Studies in Ethnic Identity and National Perspectives in Medieval Europe*, New York: Macmillan, 1998; *Strategies of Distinction: The Construction of Ethnic Communities, 300-800*, edd. Walter Pohl, Helmut Reinitz, Brill, 1998; *On Barbarian Identity: Critical Approaches to Ethnicity in the Early Middle Ages*, ed. Andrew Gillett, Brepols, 2002; *Regna and Gentes: The Relationship between Late Antique and Early Medieval Peoples and Kingdoms in the Transformation of the Roman World*, edd. Hans-Werner Goetz, Jorg Jarnut, Walter Pohl, Brill, 2003; Jeffrey Jerome Cohen, *Hybridity, Identity, and Monstrosity in Medieval Britain: On Difficult Middles*, Palgrave Macmillan, 2006; *Power and Identity in the Middle Ages: Essays in Memory of Rees Davies*, edd. Huw Pryce, John Watts, Oxford University Press, 2007; *Franks, Northmen, and Slavs: Identities and State Formation in Early Medieval Europe*, I. H. Garipzanov, P. J. Geary, P. Urbarczyk, P. (eds.), Turnhout 2008; John M. Ganim, *Medievalism and Orientalism: Three Essays on Literature, Architecture and Cultural Identity*, Palgrave Macmillan, 2008; *Late Medieval Jewish Identities: Iberia*

² М. Благојевић, *О националном идентитету Срба у средњем веку*, Срби у европској цивилизацији, Београд 1993; S. Ćirković, *Srednjovekovna faza u tzv. Etnogenezi balkanskih naroda*, Etnogeneza Hrvata, Zagreb 1996. Друго допуњено издање: *Удео средњег века у формирању етничке карте Балкана*, Работници, војници, духовници, Београд 1997.

³ Овде ћемо поменути само неке који се дотичу средњег века: Т. Живковић, *Словени и РOMEЈИ: славизација на простору Србије од VII до XI века*, Београд 2000; Т. Živković, *Forging Unity. The South Slavs Between East and West: 550-1150*, Belgrade 2008; Т. Živković, *Nova tumačenja vesti o južnoslovenskim gentes u De administrando imperio vizantijskog cara Konstantina VII Porfirogenita (944-959)*, Godisnjak ANUBiH 41 (2012) 201-210; D. Gavrilović, *Elements of ethnic identification of the Serbs*, Facta Universitatis, Series: Philosophy, Sociology and Psychology, Vol. 2, No 10, 2003, 717 – 730; Д. Ечменица, *Иноплеменници – иностранный этнонациональный компонент во внутренних конфликтах Сербии Неманичей*, История мировых цивилизаций: этнонациональные проблемы и пути их решения, Красноярск 2009, 88-95; Дојчиновић, *Национални идентитет у старој српској црквеној поезији*, Филологија и универзитет, Ниш, 2012, 879–894.

Словена а међу њима и Срба. Међутим, недвосмислено је да су Срби на Балканско полуострво дошли као већ јасно издиференцирана етничка група. Питања о величини популације која је била носилац овог идентитета и простора који је она населила остају још увек отворена, а помоћ у томе нам могу пружити даља истраживања остатака материјалне културе на простору централног и западног дела Балканског полуострва. Оно што несумњиво можемо закључити је да већ у 9. веку српски етнички простор обухвата готово целу територију старе римске провинције Далмације.⁴ Независно од административних и државних подела које ће се одвијати на том простору, на њему опстаје српски идентитет током целог средњег века, па и касније, готово до данашњих дана.

Један од неопходних критеријума за разумевање идентитета одређених друштвених група, па и народа, је скуп свих оних особина које издвајају ту групу и чине је посебном, као и њихово разумевање те посебности те и однос према другој који из ње произилази. Значајан материјал за приступ овом аспекту дефинисања народности пружају нам наративни извори, сачувани у значајном броју почев од епохе Немањића. Настали у времену када колективну културну свест људи дефинише држава која је потенцијално тежила да постане српска варијанта византијске државе, они исказују на посебан начин националну ноту, много изразитије него други облици уметничког израза.⁵ Посебан унутрашњи однос између цркве и државе који се развија у то доба, надграђује већ постављене темеља српског идентитета формирањем култа светородне династије. Развој овог култа можемо пратити кроз дела српске средњовековне хагиографије, од Саве и Стефана, све до Пајсија у XVII веку.⁶

Посебно место у хагиографској књижевности заузима Данилов зборник, као хагиографски зборник српске свете династије и свете аутокефалне цркве који кодификује књижевну базу националних култова – ствара српски цароставник. Иако се може чинити да житија из овог зборника пре свега дају црквену интерпретацију српске историје са јаким идеолошким усмеравањем, морамо имати у виду да су она пре свега одраз средњовековног схватања истине и средњовековних реалности.⁷

⁴ Т. Живковић, *О северним границама Србије у раном средњем веку*, Зборник Матице српске за историју 63-64 (2001) 12-13.

⁵ С. Хафнер, *Данило II као средњовековни историограф*, Архиепископ Данило II и његово доба, Београд 1991, 131-137, 132.

⁶ Д. Богдановић, *Нове тежње у српској књижевности првих деценија XIV века*, Студије из српске средњовековне књижевности, Београд 1997, 212-233, 232.

⁷ Упореди: Д. Богдановић, *Нове тежње у српској књижевности првих деценија XIV века*, Студије из српске средњовековне књижевности, Београд 1997, 212-233, 232; и С. Хафнер, *Данило II као средњовековни историограф*, Архиепископ Данило II и његово доба, Београд 1991, 131-137, 133. Детаљно о политичкој филозофији у Даниловом зборнику

У том смислу треба поклонити поверење и односу према етнички другом, туђем и страном забележеном на страницама овог зборника. Наравно, ова врста текстова одражава пре свега схватања највиших слојева друштва, којима је припадао и сам архиепископ Данило. Како је забележено у једном писму Дубровчана кнегињи Милици: „*сви људи нису једнаки, једни су властела а други кметии како у Србљех тако и у осталом свету.*“⁸ Ова вертикална подела српског средњовековног друштва, свакако да је имала одраза и на поимање уже или шире заједнице којој се примарно припада, из чега је произилазио и однос према другоме. Посматрано на нивоу етничке заједнице, народа, они други тј. странци или припадници друге вере, означавани су са два неутрална и општеважећа термина иноплемена и иноверни⁹.

Сходно хагиографској природи извора који анализирамо, основна супротстављеност коју можемо доследно пратити кроз сва житија Даниловог зборника је она између хришћанских народа, с једне стране и пагана и муслимана, с друге.

За хришћанске народе, у Зборнику се, користи термин *благоверни народи* и *род хришћански*.¹⁰ Насупрот њима налазе се безбожници и погани. Ове термине Данило и његови настављачи користе, пре свега у опису напада различитих племена и најамничких војски на српске земље и светиње. Тако, говорећи о обнављању манастира Жиче, Данилов хагиограф напомиње како: „*томоу въ мимощьдъшшага врѣмена нѣкогда на дьвѣ стоавьшоу въ опоустѣнии нашьствиюемъ безбожняаго кызыка коуманьска, и въсемоу огнюемъ зажъженоу*“.¹¹ У вези са спаљивањем Жиче, које се одиграло у време похода властелина Дрмана и Куделина на Драгутинову област, стоји и поход видинског кнеза Шишмана.¹² Њега описује сам архиепископ Данило, при чему наводи да Шишман: „*съ съвькоупивъ трьклетоую кресъ кызыка татарьскаго и кьико своиухъ кмоу вон, и тако въ незаапоу вьиде съ силами въ дрѣжабоу отьчьствиа сего*

видети: Б. Бојовић, *Краљевство и светост: политичка филозофија средњовековне Србије*, Београд 1999, 167-202.

⁸ А. Младеновић, *Повеље и писма деспота Стефана*, Београд 2007, 20.

⁹ F. Miklosich, *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinit*, Wien 1865, 257. Э. Благова, Р. М. Цейтлин, С. Геродес, Л. Пацнерова, М. Баузрова, *Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков)*, Москва 1999, 260.

¹⁰ Ђ. Даничић, *Животи краљева и архиепископа српских, написао архиепископ Данило и други*, Загреб 1866, 37. Данило Други, *Животи краљева и архиепископа српских*, Београд 1988, 68.

¹¹ Даничић, 371-372; „дуго је стојала у пустоши наиласком безбожнога народа куманскога, и све је било огњем сажежено“ *Данилови настављачи*, Београд 1989, 113.

¹² С. Мишић, *Српско-бугарски односи на крају 13. века*, ЗРВИ 46 (2009) 335; А. Узелац, *Ко је спалио Жичу?*, Браничевски гласник 6 (2010) 1-12.

благочестиваго краља до мѣста глаголикамаго Хвостъна, и хотештиим имь
въннати въ мѣсто рекомо Ждрѣло, тако да възмоуть тоу соуштек
достојаник много цркъви домоу Сьпасова, рекыше архиепископик, и не
възмогоше.¹³ Након Милутиновог противудара и освајање самог Видина,
уследила је реакција кана Ногаја, кога Данило назива незаконим и
нечистим царем татарским, нечастивим царем и царем поганским а чију су
власт признавали како сам кнез Шишман, тако и раније поражени Дрман и
Куделин.¹⁴

Осим уз Татаре, који су учествовали у Шишмановом походу, у
Даниловом зборнику трипут проклета јерес се помиње и у вези пустошења
Свете Горе, које се одиграло под налетима Каталанаца и Туркопула крајем
прве деценије 14. века. Тада је сам Данило, који је у то време био игуман
Хиландара, сакупио „многок множество моужии извраньихъ, и ты въведе
къ себѣ въ монастырь съ ороужии ихъ, тако да вореть се съ оноу треклетоу
кресию“.¹⁵ Према Даниловом настављачу, нападаче су чинили: Фрузи,
Турци, Јаси, Татари, Моговари и Каталани, које све још назива и
безбожним и злоименитим поганим народима, безбожницима, нечастивим
иноплеменицима и поганицима.¹⁶

Након одвајања Туркопула од Каталанаца, један део њих је, под
вођством извесног Мелика, прешао у Милутинову службу, одигравши
значајну улогу у борбама између Милутина и Драгутина. Међутим,
приликом покушаја побуне, поражени су након чега је српска војска узела
учешће у операцијама против Халилових Турака на Хелеспонту и турских
упоришта у Малој Азији.¹⁷ У опису поменутих догађаја Данило и његови
настављачи Турке називају безбожним Персијанцима и Агаренима, а
области под њиховом управом Анатолијом, државом безбожних, за
разлику од делова који су били под византијском контролом а који су
називани Великом Романијом.¹⁸

¹³ Даничић, 117; „сакупивши триклету јерес татарског народа и своје војнике, и изненада
уђе са војском у државу овог благочастиваго краља до места званог Хвосна, и када су
хтели ући у место звано Ждрело, да узму тамошње велико наследство цркве дома
Спасова, тј. архиепископије, нису могли.“ Данило Други, 119.

¹⁴ Даничић, 120, 122; Данило Други, 121-123.

¹⁵ Даничић, 347-348. „велику множину изабраних људи, и њих уведе к себи у манастир са
њиховим оружјем, да се боре са оном три пута проклетом јереси.“

¹⁶ Даничић, 341-342; Данилови настављачи, 88-98. Фрузи је назив који се користио за
Франке. Тако су се у неким случајевима називали западњаци, у овом случају Шпанци.
Јаси је назив за Алане или Осете. Они се нису налазили у Каталанској компанији, коју су
већином чинили Шпанци и Турци. М. Живојиновић, *Житије архиепископа Данила II као
извор за ратовање каталанске компаније*, ЗРВИ 19 (1980) 251-273, 253.

¹⁷ ИСН I, 458, 460.

¹⁸ Даничић, 143, 146-148; Данило Други, 136-140.

Ова супротстављеност између правоверних и безбожних, не само да је одраз односа према припадницима других религија већ је имала и своје корене и у библијским топосима. То је нарочито упадљиво у опису битке код Велбужда у којој се, према речима Даниловог настављача: „и отъ толикихъ крѣве пролитию отъ тѣхъ безбожныхъ и поганыхъ кзыкъ, пришьдшихъ на землю сръвскою съ симъ царемъ, рекоу пакъ тои самои рѣцѣ глаголюмои Струмѣ измѣнити се въсеи въ крѣвь. У бици се посебно прославио млади краљ Стефан, као Исус Навин „против иноплеменика који су озлобили Израиља“.¹⁹

У складу са тиме, нешто блажа терминологија се користи када се говори о припадницима истих тих народа али као најамника у српској служби или у случајевима када нису ангажовани на супарничкој страни. Тада се они обично наводе као иноплемени народи или само по свом имену.²⁰

На став који је архиепископ Данило имао о римокатоличкој вери указује само једно место у Милутиновом житију из кога можемо закључити да он са хришћанством изједначава православље док о римокатоличанству говори као о латинској вери, додуше не означавајући је као јерес. Као јеретике, уз Татаре и припаднике Каталанске компаније, Данилов зборник означава још и мноштво становника Босне, које је Драгутин обратио у хришћанску веру и крстио их.²¹

Став према римокатолицима дат је у опису изненадне смрти византијског цара Михаила VIII у походу који је предузео 1282. године.²² У њему Данило наводи да: „бо хоуљноименити царь диволомъ наваждень и оуподобакнь ономоу лоукавомоу прѣдатељу, иже отъстоупи отъ свѣта въ тьмоу, такоже и съ Палеологъ разлоучивъ се вѣры христианьскихъ и прикѣтъ вѣроу латинскоу“.²³

За разлику од поменутог одломка, који пре свега приказује однос српске цркве и државног врха према Лионској унији у време састављања житија а истовремено је, у великој мери, и у функцији оправданости Милутинових похода, у остатку зборника можемо уочити знатно другачији приступ када је реч о суседима, па међу њима и римокатоличким народима

¹⁹ Даничић, 185-186; „од проливања толике крви тих безбожних и поганих народа, који су дошли на српску земљу са овим царем, и та река Струма сва се изменила у крв“.
Данилови настављачи, 44.

²⁰ Даничић, 143, 359.

²¹ Даничић, 41; Данило Други, 70.

²² Михаило VIII је умро на самом почетку похода који је предузет као реакција на српске продоре и освајања предузета током 1282. Види: *ИСН I*, 439-440.

²³ Даничић, 110; „овај хулни цар, ђаволом наговорен, сличан је оном лукавом предатељу који одступи од светлости у таму, као што и овај Палеолог одлучивши се од хришћанске вере, узне веру латинску“. Данило Други, 114.

и њиховим владајућим династијама. Ово је разумљиво обзиром да је Данило био на челу српске цркве и близак двору на коме је више краљица водило порекло са Запада. Тако Данило пише да је краљица Јелена била „од царског племена, од фрушкога рода“, а Кателина „од царског племена, угарског народа“. С друге стране, за Симониду каже да је: кћи светога и великога васељенскога цара грчког Андроника“. ²⁴ Андроника још назива и васељенским царем Новог Рима, а Византијско царство Грчком земљом и Грчким царством.

На страницама Даниловог зборника, као посебно значајан истиче се, уз одбрану отачаства од насиља иноплемених народа и углед који је владар уживао међу страним владарима и народима. То је посебно наглашено у житију краља Уроша да је живео „у најсрдацијој љубави са околним царевима, јер га много љубљаху због врлине његове, поштујући га по достојању и знајући га као крепкога краља у своме отачаству, српској земљи“. ²⁵ Његов син, краљ Драгутин истакао се богољубивим давањима ка иноплеменим народима, царевима и војводама и осталим силнима; међу којима се изричито помиње кнез Василије у руској земљи. ²⁶

Интересантно је поменути и однос према туђини, и положају прогнаника и дошљака на који наилазимо у речима Стефана Дечанског упућеним Данилу Другом из прогонства у Цариграду: „измъче во грътанъ мои отъ многаго плача и выпла, и нѣсть кѣто помилоуки, соуштоу ми чоуждоу въ чоужднихъ и странноу въ страньныхъ . . . сътвори о мнѣ недостоинѣмъ молюнкѣ къ господиноу моему и родителю, тако да не до коньца оудръжить ярости гнѣва своего на мнѣ съкончатѣ ми животь на чоуждои странѣ. . . се тако плѣньныи равъ или повиньныи зьловы великыи съ ноуждею ведень и прѣданъ выхъ въ роуки чоужднихъ“. ²⁷ У истом духу одговара и Душанова властела на његов предлог да се склоне у туђе земље пред нападом Стефана Дечанског: „оуникъ ксть нам, аште и ключить ны се съмръть въ земли отъчъствия нашего, неже тако и плѣньници или страньни пришельци да оврѣтемъ се на земли чоуждеи“. ²⁸

На крају овог излагања треба нагласити да смо овом приликом били у могућности да анализирамо релативно узак спектар термина који се

²⁴ Даничић, 8, 13, 58, 96; Данило Други, 49, 52, 81, 104.

²⁵ Даничић, 8; Данило Други, 48.

²⁶ Даничић, 39-40; Данило Други, 69.

²⁷ Даничић, 165; „умуче грло моје од многа плача и вапаја, и нема ко же се смиловати, мени туђинцу у туђини и странцу међу странима ... учини за мене недостојнога мољења ка господину моме и родителу, да не држи јарост гнева свога до краја, да скончам живот у туђем крају... Ево као заробљени слуга или кривац великога зла, насилно бих доведен и предан у руке туђинаца.“ Данилови настављачи, 29.

²⁸ Даничић, 212; „Боље нам је, ако нам се догоди и смрт, у земљи нашега отачаства, него да се нађемо у туђој земљи као заробљеници или дошљаци.“ Данилови настављачи, 63.

користе да означе припаднике других народа, што је било условљено, пре свега хагиографским карактером текстова. Знатно ширу основу за разумевање поимања етничког идентитета у средњевековној Србији, поред хагиографских дела могу дати и други књижевни родови, али и дипломатичка грађа, записи, натписи, као и дела настала у другим срединама а у која се, макар у и малим сегментима, односе на овај простор. Тек са критичким сагледавањем овако обимне грађе историјска наука ће моћи у значајнијој мери осветлити проблем српског етничког идентитета током средњег века.

Summary

In contrast to the studies of ethnic communities in Western Europe, studies in ethnic identities in medieval Serbia are greatly hampered by the lack of written sources from the earliest period. Significant material for this topic is preserved beginning with the time of the Nemanjić dynasty. A special relationship between church and state that was developing at that time shaped the Serbian identity by constructing a cult of the holy dynasty. As a hagiographic collection of the sacred dynasty and the holy autocephalous church, the Danilo's collection has a special place in hagiographic literature.

The constant antagonism present in the Danilo's collection is the antagonism between Christian nations, on the one hand, and pagans and Muslims, on the other. The terms *blagovernni* and *rod hrišćanski* are used for the Christian nations. Opposite of them are *bezbožnici* and *pogani*, the terms that Danilo and his successors used when describing the attacks of different tribes and mercenary armies on the Serbian lands and holy shrines. Somewhat milder terminology is present when talking of mercenaries in the Serbian service. They are usually referred to as *inoplemeni* or only by name. The archbishop Danilo equated Orthodoxy with Christianity while he referred to Roman Catholicism as the Latin faith. The Tatars and members of the Catalan company, as well as a large part of the population of Bosnia are marked as heretics. In the Danilo's collection, the generally sympathetic attitude towards the neighbors, among them western nations and their ruling dynasties is present. This is understandable given that Danilo was the head of the Serbian Church and close to the dynasty from which several queens originated from the West.

The reputation that Serbian rulers enjoyed among foreign rulers and nations was particularly emphasized. On the other hand, we can find comments concerning the difficult situation of displaced persons and strangers in a foreign land.

CIP - Каталогизација у публикацији -
Народна библиотека Србије, Београд

327(4)"04/14"(082)

327(4)"19"(082)

94(100)"1914/1918(082)

94(497.11)"04/14"(082)

355.48(497.11)"19"(082)

НАУЧНИ скуп "Велики прасак : сто година од атентата у Сарајеву" (2014 ;
Пожаревац)

Велики прасак : сто година од атентата у Сарајеву : зборник радова са
научног скупа одржаног 28. јуна 2014. у Центру за културу у Пожаревцу /
уредник за Средњи век Владета Петровић ; уредник за Нови век Момчило Исић.
- Пожаревац : Центар за културу, 2015 (Пожаревац : Ситограф РМ). - 350 стр.
: илустр. ; 25 cm

Текстови на срп., франц. и енгл. језику. - Тираж 300. - Напомене и
библиографске референце уз сваки рад. - Summaries.

ISBN 978-86-7315-090-1

а) Међународни односи - Европа - Средњи век - Зборници б) Међународни
односи - Европа - 20в - Зборници с) Први светски рат 1914-1918 -
Зборници д) Србија - Историја - Средњи век - Зборници е) Србија -
Војна историја - 20в - Зборници
COBISS.SR-ID 218311948